

DEÁK JÓZSEF

A „SPECIÁLIS KATONAI MŰVELET” AZ OROSZ SAJTÓRENDÉSZET TÜKRÉBEN

Az orosz-ukrajnai konfliktus nagyban hatott és hat a rendszerek működésére (is). Egy meglévő rendszerbe nyúltak bele a média háborús szabályozásával, viszont nem minden rendszer tudja (automatikusan) korrigálni magát. Az autokratikus irányítású rendszerek egyszerre hatékonyak és nehézkesek. A háborús médiaszabályozás (anakronizmus, hogy nem lehet kimondani azt, amit szabályoznak...) azon túl, hogy korbácsként működik, betöltheti-e a szerepét és meddig? Nem válhat-e nem prognosztizált folyamatok elindítójává?

Háborús helyzetben a felek, első intézkedéseik között szigorítják a tájékoztatásra vonatkozó jogszabályikat. Emlékeztet, hogy a „speciális katonai művelet kezdetén a közösségi médiában megosztott felvételek, videók milyen gyakran rögtön kiváltották az ellenérdekelt fél tüzescapásait... A tanulmány csak az Oroszországi Föderáció (OF) tájékoztatást szigorító új szabályrendszerét vizsgálja, működését mutatja be példákon keresztül. Oroszországban a 2022. február 24-én Ukrajna ellen indított „speciális katonai művelet” után szinte közvetlenül módosították az orosz büntető törvénykönyv tájékoztatásra vonatkozó részét¹ az illeszkedő büntetőeljárásjogi környezettel együtt. Az orosz hivatalos tömegtájékoztatás „álhír törvényként” beszél a módosításról, nem hivatalosan pedig ezt sokan „katonai cenzúra törvényként” értelmezik. Mít is jelent a törvény gyakorlati végrehajtása a hivatalos tömegtájékoztatási eszközök működésében és az egyszerű állampolgárok életében?

Hazai, (sarkított) hasonlattal érzékeltetve a kalodába zárt tájékoztatás bemutatni kívánt működését, Petőfi évében kezdjük egy Petőfi idézettel. „... *Te jól tudod, a költő sose lódit: az igazat mond, ne csak a valódit, a fényt, amelyetől világlik agyunk, hisz egymás nélkül sötétben vagyunk...*”² Ha ezt – az egyébként József Attilától kölcsönzött sorokkal példaként felhasznált – állítást tekintjük hivatalosnak, minden ezt megkérdőjelező, ettől – akár bármelyik részletében eltérő állítás álhírnek minősül...

Azaz, a speciális katonai művelettel kapcsolatban az orosz hivatalos igazság csak a Honvédelmi Minisztérium tájékoztatóiból idézhető. Ugyanis az említett kiegészítés szerint: Ha egy orosz állampolgár megbízható információk leple alatt tudatosan hamisakat terjeszt az Oroszországi Föderáció fegyveres erői tevékenységéről vagy a Föderáció kormányzati szerveinek országon kívüli munkájáról, 700 ezer rubeltől³ kezdődő pénzbírsággal, illetve három évvel kezdődő szabadságvesztéssel sújtható. Amennyiben ez a terjesztés súlyos következményekkel jár, akkor a pénzbírság 3 millió rubelig, a szabadságvesztés 10-15 évig

¹ Официальное опубликование правовых актов: Федеральный закон от 04.03.2022 № 32-ФЗ "О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и статьи 31 и 151 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации" (Hivatalos jogszabályértésítő: Szövetségi Törvény 2022.03.04. № 32-ФЗ: Az OF BTK 31., és a Be. 151. cikkének módosításáról) Forrás: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202203040007?index=1> (Letöltés ideje: 2022.06.22.)

² József Attila: Thomas Mann üdvözlése

³ 1 RUB = 3,84 HUF A Magyar Nemzeti Bank Orosz rubel (RUB) deviza-középfolyamai <https://arfolyam.irdium.hu/RUB> (Letöltés ideje: 2023.07.27.)

terjedhet. (207.3. cikkely).

A 280.3 cikkely jogi felelősséget ír elő az OF fegyveres erőinek lejáratásáért, alkalmazható joghátrányokat rögzít, a 284.2 cikkelye pedig három évig terjedő szabadságvesztést ír elő szankciók kiszabására való felszólításért az OF, orosz állampolgárok vagy orosz jogi személyek ellen. A törvénnyel egyidőben módosították a Szabálysértési Kódex releváns részeit is, 30 ezertől, akár félmillió rubellel büntetve, illetve akár büntetőüggyé minősítve az e kategóriába eső, adott szabálysértést. E rész alapján szabálysértésnek minősül, az „OF állami szervei, hatáskörükben, az OF határain túl végzett végrehajtó tevékenységének hiteltelenítésére irányuló tevékenység” az orosz állampolgárokat 30 ezertől 50 ezer rubelig terjedő hivatalos személyt 100 ezertől 200 ezer rubelig, jogi személyeket 300 ezertől 500 ezer rubelig terjedő szabálysértési díj megfizetésével fenyegetnek. Csaknem duplájára nő a kiszabott összeg, ha a hiteltelenítés az OF Fegyveres Erőire irányul, vagy a véleménynyilvánítás jogellenes tömegrendezvényre történő felhívással párosul, illetve polgárok testi épségére, a társadalmi rendre, az infrastruktúra elemeire veszélyt jelent stb. A Szabálysértési Kódex adott tényállás keretein belüli szabálysértés elkövetésének elbírálása már a BTK keretein belül történik⁴, ha az adott éven belül másodszer fordul elő...

Hivatalos értékelés szerint éppen itt volt az ideje a törvényi kiegészítésnek!... Egyik kezdeményezője, az Állami Duma elnöke, Vjacseszlav Vologyin szerint a törvényt a katonák, a tisztek és az igazság megvédésének szükségessége hívta életre.⁵ Az OF Kommunista pártjának küldötte Jurij Szinelsikov szerint a törvény fő célja elejét venni az orosz fegyveres erőket lejárató információk keletkezésének.⁶ Irina Pankina, az Állami Duma Törvénykezési és Allamépítési Bizottságának elnökhelyettese szerint: „A speciális katonai művelet kezdetétől teljes léptékű információs háború kezdődött az orosz igazságáért, jogos érdekeiért sikra szálló országunk, elnökünk, Fegyveres erőink ellen.”⁷

A jogvédők a médiumok dolgozói, a független szakértők, és a nemzetközi közvélemény a precedens nélküli szigorúságú törvényt a katonai cenzúra eklatáns példaként jellemzik, következményeként megszűnt egész sor oroszországi független, hazai és nemzetközi szerkesztőség működése.⁸ Mihail Birjukov ügyvéd, a médiumok számára az említett törvényhez készített kommentárjaiban azt alkotmányellenesnek

⁴ Государственная Дума Федерального Собрания Российской Федерации: Приняты поправки об ответственности за фейки о работе госорганов РФ за рубежом (Az Oroszországi Föderáció Szövetségi Gyűlésének (parlamentjének) alsóháza: Elfogadták az álhírekért járó felelősségről és az OF állami szerveinek külföldi működéséről szóló törvénymódosítást.) Vö. <http://duma.gov.ru/news/53773/> (Letöltés ideje: 2023.06.23.)

⁵ РБК, Евгения Стогова: Закон об уголовном наказании за фейки. Как он изменил работу журналистов (RBK szerkesztősége – Jevgenyija Sztogova: Törvény az álhírek büntetőjogi szankcionálásáról. Hogyan változtatja meg az újságírói tevékenységet. RBK= Az OF politikai gazdasági és üzleti fő hírei szakértői véleményekkel az orosz és világtőzsde pénzügyi adataival.) Forrás: https://amp.rbc.ru/rbcnews/technology_and_media/05/03/2022/6223325d9a7947835d28df5d (Letöltés ideje: 2023.06.26.)

⁶ В КИПФ прокомментировали закон о наказаниях за фейки про армию: (Az OF Kommunista Pártja kommentálta a hadseregről szóló álhírek büntetését szabályozó törvényt.) Vö. <https://www.rline.tv/news/2022-03-06-v-kprf-prokommentirovali-zakon-o-nakazaniyakh-za-feyki-pro-armiyu-/> (Letöltés ideje: 2023.06.26.)

⁷ Айгуль Камаева – Ирина Панькина: Закон о фейках - предупреждающий сигнал о том, как нельзя действовать. (Ajgul Kamajeva – Irina Pankina: Törvény az álhírekről – figyelmeztető jelzés arról, hogy nem szabad tevékenykedni.) <https://rg.ru/2022/07/27/reg-pfo/granicy-dozvolennogo.html> (Letöltés ideje: 2023.06.26.)

⁸ Meduza: Российские власти за несколько дней разгромили весь медиа-рынок. Вот как это выглядит. Печальный список. (Medúza: Az orosz hatalom pár nap alatt szétzúzta a médiapiacot. Mit jelent ez? Szomorú lista.) Vö. <https://meduza.io/feature/2022/03/05/rossiyskie-vlasti-za-neskolko-dney-razgromili-ves-media-rynok-vot-kak-eto-vyglyadit> (Letöltés ideje: 2023.06.26.)

minősíti, hisz az OF Alkotmánya szerint az állampolgárt nem üldözhetik véleménye kinyilvánításáért.⁹ Ugyancsak az Alkotmány tiltja a cenzúrát, a Médiatörvény 47. cikkelye pedig megengedi az újságíróknak, hogy önállóan ellenőrizzék a terjesztett információ valóságát, aminek egyik formája lehet a szemtanú meghallgatása.^{10,11} A jogvédők megjegyzik, hogy az elmosódó meghatározások lehetővé teszik a felelősségrevonást bármilyen háborúellenes szlogenért, vagy véleményért¹² Maga a hiteltelenítés (diszkreditálás) értelmezését sem rögzíti az orosz törvénykezés, megengedve a vád oldalnak az önkényes értelmezést^{13,14}

Szintén ebbe a sorba illik, hogy a nyomozóhatóság rendelkezik felhatalmazással megállapítani, hogy a terjesztett információ valóban „szándékosan hamisított”-e.¹⁵, milyen véleménynyilvánítások tartalmazznak felhívást,¹⁶ stb. A jogászok, felhívják a figyelmet arra a tényre, hogy nincs pontosan körülhatárolva a BTK 207.3 cikkelye, és a Szabálysértési Kódex 20.3.3 cikkelye közötti átmenet, így az eljárások átláthatatlanul kaotikusan indulnak vagy a Szabálysértési Kódex, vagy a BTK alapján.¹⁷

Jogalkalmazási esetek. A BBC és az Agora nemzetközi jogvédő szervezet adatai alapján, 2022. augusztus elejéig, a BTK 207.3 cikke alapján 80 büntető eljárást indítottak az OF 36 régiójában,¹⁸ túlnyomórészt újságírók¹⁹ ellen, de az érintettek széles körében megtalálhatók nyugdíjasok, papok, iskolások, háztartásbeliek, a Katasztrófavédelem munkatársai, művészek és kétékezi munkások.²⁰ 2022. március elejétől az OF Fegyveres

⁹ Редакция – Полина Ужвак: „Чтобы страх поселился в каждом доме”. Итоги полугода уголовного преследования противников войны. (A szerkesztőség – Polina Uzsvak. „Hogy a félelem beköltözzön minden házba.” A háborúellenesek büntetőjogi üldözésének fél éves eredménye.)

<https://stories.media/reportages/2022/08/22/antiwar-prosecution/?tztc=1> (Letöltés ideje: 2023.06.26.)

¹⁰ Союз журналистов Санкт-Петербурга выступил против войны. (Az OF Újságíró Szövetségének szentpétervári szervezete fellépett a háború ellen) <https://theins.ru/news/249058> (Letöltés ideje: 2023.06.26.)

¹¹ Татьяна Брицкая: «Просто не молчать» Союз журналистов Карелии единственный в стране пожаловался на военную цензуру. (Tatyjana Brickaja: „Egyszerűen nem hallgatni” Az OF Újságíró Szövetség karéliei szervezete az országban egyedüliként élt panasszal a katonai cenzúrára.) <https://novayagazeta.ru/articles/2022/03/07/prosto-ne-molchat> (Letöltés ideje: 2023.06.30.)

¹² Настоящее Время, Катя Шубина: "Спецоперация в судах". Как в России судят по новой статье о "дискредитации" армии: рассказывают юрист и задержанные. (Jelen Idő szerkesztősége – Kátya Subina; „Speciális Művelet” a bíróságokon. Hogyan ítéli meg az OF az új paragrafus alapján a hadsereg „hiteltelenítését”: a jogász és az elzárt története.) <https://www.currenttime.tv/a/protokoly-po-zakonu-o-voennoi-cenzure/31750010.html> (Letöltés ideje: 2023.07.02.)

¹³ Lásd 5. hivatkozás

¹⁴ Редакция ОВД-Инфо: «Заведомая ложность». В России три месяца действует статья о «фейках» про армию. Как и против кого ее применяют. (OVD-Info – független médiajogvédő projekt, az Organü Vnutrennih Del=belügyi szervek kezdőbetűkre utalással – szerkesztősége: „Szándékos hazugság.” Három hónapja hatályos az országban a hadseregről szóló álhírek elleni paragrafus. Hogyan és kik ellen alkalmazzák.) <https://ovdinfo.org/articles/2022/06/15/zavedomaya-lozhnost-v-rossii-tri-mesyaca-deystvuet-statya-o-feykah-pro-armiyu> (Letöltés ideje: 2023.07.15.)

¹⁵ Lásd 5. hivatkozás

¹⁶ Lásd 8. hivatkozás

¹⁷ Lásd 14. hivatkozás

¹⁸ BBC, Анастасия Голубева: "Именем Российской Федерации: этого не было". Как возбуждают и расследуют уголовные дела о "фейках" про армию (BBC – Anasztázia Golubeva: „Az OF nevében: ez nem történt.” Hogy kezdeményezik és vizsgálják az orosz hadseregről az álhírterjesztést.) <https://www.bbc.com/russian/features-62395221> (Letöltés ideje: 2023.07.26.)

¹⁹ Даниил Сотников: Дела о "фейках" об армии расследуют в 36 регионах России. (Danil Sotnyikov: Az OF 36 régiójában vizsgálják a hadseregre vonatkozó „álhíreket.”) <https://www.dw.com/ru/dela-o-fejkah-pro-armiyu-rf-rassleduyutsya-v-36-regionah-rossii/a-62497585> (Letöltés ideje: 2023.07.26.)

²⁰ Lásd 9. hivatkozás

Erőinek lejárata miatt 3500 ügyet tárgyaltak,²¹ négy zárult megszüntetéssel. Az érintettek fele nem közszereplő, akik korábban még nem vettek részt tiltakozó akciókban, és először fejtették ki háborúellenes véleményüket közösségi hálón, vagy levelezésük során. Gyakran a büntetőeljárások feljelentések alapján indulnak – például sok orosz városban a pedagógusokra pénzbüntetést szabnak ki háborúellenes kijelentéseikért, amelyekről a tanulók, illetve szüleik tesznek bejelentést.^{22,23}

Büntetőeljárás indult 2022 június 8-án egy pap ellen álhírterjesztés miatt kijelentéséért, miszerint „Az Ukrajnában megölt orosz katonák a pokolba és nem a mennyországba jutnak. A mennybe az áldott béketeremtők kerülnek, és nem az agresszió elszabadítói.”²⁴

A tanulmányt zárjuk stílszerűen szintén egy orosz irodalmi, majd két, az orosz gondolkodás megértéséhez közelebb vivő idézettel:

„Oroszhont ész fel nem éri,
És pusztá rőfhiába méri: Ő más mértéket érdemel
– Oroszhont hinni kell. Megéri”
(Tutsev Fjodor Ivanovics)²⁵

„Oroszország egy rejtvénybe csomagolt találós kérdés, titok belsejébe rejtve, (...) de talán van hozzá kulcs is. Az orosz nemzeti érdek.” (Winston Churchill)²⁶

III. Sándor (1845–1894) pedig külpolitikai krédóját velősen így fogalmazta meg:
„Oroszországnak csak két szövetségese van – hadserege és flottája.”²⁷

Az orosz médiaszabályozás kis változtatása kihathat az egész rendszerre is. Aminek nemcsak belföldi, de globális következményei is lehetnek.

²¹ Александра Морозова: Полгода спецоперации в цифрах: санкции, льготы, законы и все, что изменилось в России с 24 февраля. <https://66.ru/news/society/255362/> (Letöltés ideje: 2023.07.26.)

²² BBC, Наталия Зотова: "Я сейчас отъеду на 15 лет": как ученики "сдают" учителей за антивоенные слова. (BBC, Natalja Zotova: „Elutaztam 15 évre”: hogy jelentik fel tanulóik pedagógusaikat háborúellenes szavaikért.) <https://www.bbc.com/russian/news-60985018> (Letöltés ideje: 2023.07.26.)

²³ Lásd 9. hivatkozás <https://istories.media/reportages/2022/08/22/antiwar-prosecution/?tztc=1> (Letöltés ideje: 2023.07.26.)

²⁴ Редакция ОВД-News: В Петербурге на священника Иоанна Курмоярова завели уголовное дело о «фейках» про армию РФ. (OVD-hírek: – független médiajogvédő projekt, az Organü Vnutrennih Del=belügyi szervek kezdőbetűkre utalással – Szentpéterváron Joann Kumojarov ellen az OF hadseregéről terjesztett álhírek miatt büntetőeljárást kezdeményeztek.) <https://ovd.news/express-news/2022/06/08/v-peterburge-na-svyashchennika-ioanna-kurmoyarova-zaveli-ugolovnoe-delo-o> (Letöltés ideje: 2023.07.26.)

²⁵ Magyarul Babelben: https://www.magyarulbabelben.net/works/ru/Tyutsev_Fjodor_Ivanovics-1803/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F/hu/4178-Oroszorsz%C3%A1g (Letöltés ideje: 2022.07.15.)

²⁶ Churchill, Winston: The Russian Enigma, BBC Broadcast, London, 1939. <http://www.churchill-society-london.org.uk/RusnEnig.html> (2019.09.15.)

²⁷ Словарь крылатых слов и выражений: (Szállóigék és kifejezések szótára) https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/2782/%D0%A3 (Letöltés ideje: 2022.08.04.)